

Jerzy Bieluk

Uniwersytet w Białymstoku
bieluk@uwb.edu.pl

Zarządca sukcesyjny – nowa instytucja w polskim prawie spadkowym

Succession Manager – a New Institution in the Polish Law of Succession

Abstract: From 1 January 2018 a new institution – succession management – is due to enter Polish inheritance law. The draft Act on succession management of 14 July 2017, addressing the enterprise of a natural person, meets the expectations of many business owners who have problems planning succession. The death of an entrepreneur under present legal conditions results in a number of complications, particularly in the areas of civil law and taxation. There are no current regulations allowing a smooth takeover of the economic activity by the heirs. Succession, often long-term, especially in the case of disputes between successors, creates a period of uncertainty as to the legal existence of an operating entity. Social needs in this area are therefore essential. The succession manager is responsible for managing the deceased entrepreneur's assets to bring about a collision-free succession. The law regulates the rules governing the appointment and dismissal of the succession manager and the scope of his authority in the management of the enterprise. The introduction of such regulations into Polish law should be fully appreciated.

Keywords: succession manager, succession management, inheritance management

Słowa kluczowe: zarządca sukcesyjny, zarząd sukcesyjny, zarząd spadkiem

1. Wprowadzenie

1.1. Zagadnienia wstępne

Projekt ustawy o zarządzie sukcesyjnym przedsiębiorstwem osoby fizycznej z dnia 14 lipca 2017 r.¹ (dalej określanym jako: projekt) wychodzi naprzeciw ocze-

---

1 Nr z wykazu Rządowego Centrum Legislacji – UD 190, <https://legislacja.rcl.gov.pl/docs//2/12300657/12447340/12447341/dokument299769.pdf> (data dostępu: 17.10.2017 r.).

kiwaniami wielu właścicieli przedsiębiorstw, którzy mają problemy z zaplanowaniem sukcesji. Śmierć przedsiębiorcy w obecnym stanie prawnym powoduje szereg komplikacji dotyczących w szczególności sfery następstwa cywilnoprawnego oraz podatkowego. Brak jest regulacji pozwalających na płynne przejęcie prowadzonej działalności gospodarczej przez spadkobierców². Postępowanie spadkowe, często długotrwałe, szczególnie w przypadku sporów między następcami, tworzy okres niepewności co do bytu prawnego działającej jednostki gospodarczej. W przypadku braku porozumienia między spadkobiercami, szanse na kontynuację działalności spadkodawcy nie są duże. Potrzeby społeczne w tym zakresie są zatem doniosłe.

Planowany termin wejścia w życie projektowanej ustawy to 1 stycznia 2019 roku³ i prace nad nią są na tyle zaawansowane, iż jest bardzo prawdopodobne, że termin ten zostanie dotrzymany. Jednocześnie opinie dotyczące projektu są z reguły pozytywne⁴. W niniejszym artykule poddana zostanie analizie kluczowa instytucja nowej regulacji – zarząd sukcesyjny.

1.2. Uzasadnienie projektu

W uzasadnieniu projektu ustawy o zarządzie sukcesyjnym przedsiębiorstwem osoby fizycznej z dnia 14 lipca 2017 r.⁵ (s. 2, dalej jako: uzasadnienie) słusznie wskazano, iż: „W obecnym stanie prawnym wraz ze śmiercią przedsiębiorcy de facto kończy się byt prawny prowadzonego przez niego przedsiębiorstwa jako «organizmu gospodarczego»”. Wiąże się z tym szereg problemów dotyczących sfery prawa prywatnego i publicznego, które w praktyce uniemożliwiają lub znacząco utrudniają kontynuację, czy wznowienie działalności przedsiębiorstwa przez następców prawnych przedsiębiorcy⁶.

2 Por. uwagi prawno porównawcze o wyznaczeniu spadkobiercy K. Osajda, *Ustanowienie spadkobiercy w testamencie w systemach prawnych common law i civil law*, Warszawa 2009, s. 59 i n.

3 Art. 67 projektu.

4 Zob. Opinia Rady Legislacyjnej z dnia 22 września 2017 r. o projekcie ustawy o zarządzie sukcesyjnym przedsiębiorstwem osoby fizycznej, nr RL-0303-31/17, <https://radalegisacyjna.gov.pl/dokumenty/opinia-z-22-wrzesnia-2017-r-o-projekcie-ustawy-o-zarzadzcie-sukcesyjnym-przedsiębiorstwem> (data dostępu: 17.10.2017 r.): *Przedstawione rozwiązania normatywne należy ocenić pozytywnie. Projekt generalnie stanowi efekt przemyślenia konstrukcji prawnych*, s. 1.

5 <https://legislacja.rcl.gov.pl/docs//2/12300657/12447340/12447341/dokument299771.pdf> (data dostępu: 17.10.2017 r.).

6 Proponowana ustawa ma za zadanie rozwiązać szereg problemów przedsiębiorców z sukcesją, nie tylko w zakresie prawa cywilnego, ale również na innych polach prawnych. O kompleksowości proponowanych rozwiązań i jednocześnie o złożoności regulowanej problematyki świadczy m.in. lista zmienianych aktów prawnych. Projekt zakłada zmianę następujących ustaw: ustawy z dnia 14 czerwca 1960 r. – Kodeks postępowania administracyjnego (tekst jedn. Dz.U. z 2017 r. poz. 1257), ustawy z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny (tekst jedn. Dz.U. z 2017 r. poz. 459 ze zm.), ustawy z dnia 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (tekst jedn. Dz.U. z 2016 r. poz. 1822 ze zm.), ustawy z dnia 17 czerwca 1966 r. o postępowaniu egzekucyjnym w administracji (tekst jedn. Dz.U. z 2017 r. poz. 1201 ze zm.), ustawy z dnia 26 czerwca 1974 r.

Podstawowe problemy trafnie zdiagnozowane przez ustawodawcę to:

- brak „ośrodka decyzyjnego” – jednej osoby uprawnionej do prowadzenia spraw przedsiębiorstwa i samodzielnej reprezentacji w imieniu wszystkich następców prawnych;
- ograniczone możliwości posługiwania się, choćby tymczasowo, firmą przedsiębiorcy, która identyfikuje w obrocie prawnym nie tylko jego, ale także jego przedsiębiorstwo;
- wygaśnięcie umów o pracę zawartych przez przedsiębiorcę i – co do zasady – pełnomocnictw dla pracowników i współpracowników;
- wygaśnięcie niektórych umów cywilnoprawnych związanych z działalnością przedsiębiorstwa;
- wygaśnięcie decyzji administracyjnych niezbędnych do prowadzenia danego rodzaju działalności gospodarczej (np. koncesje, licencje i zezwolenia);
- ograniczone możliwości przejęcia uprawnień i obowiązków podatkowych (zob. np. art. 97 § 2 Ordynacji podatkowej);
- trudności z dostępem do rachunku bankowego prowadzonego na potrzeby działalności przedsiębiorstwa i z dokonywaniem z niego wypłat;

– Kodeks pracy (tekst jedn. Dz.U. z 2016 r. poz. 1666 ze zm.), ustawy z dnia 28 lipca 1983 r. o podatku od spadków i darowizn (tekst jedn. Dz.U. z 2017 r. poz. 833 ze zm.), ustawy z dnia 14 lutego 1991 r. – Prawo o notariacie (tekst jedn. Dz.U. z 2016 r. poz. 1796 ze zm.), ustawy z dnia 26 lipca 1991 r. o podatku dochodowym od osób fizycznych (tekst jedn. Dz.U. z 2016 r. poz. 2032 ze zm.), ustawy z dnia 15 lutego 1992 r. o podatku dochodowym od osób prawnych (tekst jedn. Dz.U. z 2016 r. poz. 1888 ze zm.), ustawy z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości (tekst jedn. Dz.U. z 2016 r. poz. 1047 ze zm.), ustawy z dnia 13 października 1995 r. o zasadach ewidencji i identyfikacji podatników i płatników (tekst jedn. Dz.U. z 2017 r. poz. 869), ustawy z dnia 29 sierpnia 1997 r. – Ordynacja podatkowa (tekst jedn. Dz.U. z 2017 r. poz. 201 ze zm.), ustawy z dnia 29 sierpnia 1997 r. – Prawo bankowe (tekst jedn. Dz.U. z 2017 r. poz. 1876), ustawy z dnia 13 października 1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych (tekst jedn. Dz.U. z 2017 r. poz. 1778 ze zn.), ustawy z dnia 20 listopada 1998 r. o zryczałtowanym podatku dochodowym od niektórych przychodów osiąganych przez osoby fizyczne (tekst jedn. Dz.U. z 2016 r. poz. 2180 ze zm.), ustawy z dnia 30 sierpnia 2002 r. – Prawo o postępowaniu przed sądami administracyjnymi (tekst jedn. Dz.U. z 2017 r. poz. 1369 ze zm.), ustawy z dnia 28 lutego 2003 r. – Prawo upadłościowe (tekst jedn. Dz.U. z 2016 r. poz. 2171 ze zm.), ustawy z dnia 11 marca 2004 r. o podatku od towarów i usług (tekst jedn. Dz.U. z 2017 r. poz. 1221 ze zm.), ustawy z dnia 2 lipca 2004 r. o swobodzie działalności gospodarczej (tekst jedn. Dz.U. z 2016 r. poz. 1829 ze zm.), ustawy z dnia 28 lipca 2005 r. o kosztach sądowych w sprawach cywilnych (tekst jedn. Dz.U. z 2016 r. poz. 623 ze zm.), ustawy z dnia 24 sierpnia 2006 r. o podatku tonażowym (tekst jedn. Dz.U. z 2014 r. poz. 511 ze zm.), ustawy z dnia 6 grudnia 2008 r. o podatku akcyzowym (tekst jedn. Dz.U. z 2017 r. poz. 43 ze zm.), ustawy z dnia 5 listopada 2009 r. o spółdzielczych kasach oszczędnościowo-kredytowych (tekst jedn. Dz.U. z 2016 r. poz. 1910 ze zm.), ustawy z dnia 19 listopada 2009 r. o grach hazardowych (tekst jedn. Dz.U. z 2016 r. poz. 471 ze zm.) oraz ustawy z dnia 6 lipca 2016 r. o aktywizacji przemysłu okrętowego i przemysłów komplementarnych (Dz.U. poz. 1206 ze zm.).

- obowiązek zwrotu pomocy publicznej otrzymanej na podstawie umów, które nie zostały jeszcze wykonane, w całości wraz z odsetkami od dnia jej przekazania przez podmiot finansujący.

Słusznie wskazuje się, iż czas trwania procedur związanych ze stwierdzeniem nabycia spadku i jego działem, zwłaszcza w przypadku trudności w znalezieniu spadkobierców, przeprowadzeniu postępowania spadkowego czy sporów między następcami, znacznie utrudnia, a często w ogóle uniemożliwia kontynuację działalności przedsiębiorstwa. W obecnym stanie prawnym sytuacji spadkobierców nie ułatwia szereg rozwiązań ze sfery prawa administracyjnego i podatkowego. Brak możliwości kontynuacji działalności stanowi ogromną barierę w płynnym przejściu przedsiębiorstwa przez sukcesorów.

Podobne problemy występują w przypadku spółek cywilnych, pozostających wciąż popularną formą prowadzenia działalności gospodarczej. Również wtedy śmierć współnika, szczególnie gdy nie zapisano w umowie spółki możliwości przejęcia praw i obowiązków przez spadkobierców, równa się rozwiązaniu spółki i zakończeniu działalności (w przypadku spółek dwuosobowych).

1.3. Cel regulacji

Celem, jaki postawił sobie ustawodawca, jest zapewnienie przedsiębiorcom będącym osobami fizycznymi warunków do zachowania ciągłości funkcjonowania przedsiębiorstwa po ich śmierci. Jak stwierdzono w uzasadnieniu projektu, z czym w pełni trzeba się zgodzić, „przedsiębiorstwo należy postrzegać jako dobro prawne, mające nie tylko wartość majątkową i gospodarczą, ale także społeczną” (s. 4 uzasadnienia). Celem pośrednim jest, w pełni zasadne, wzmocnienie ochrony praw osób trzecich związanych z prowadzeniem przedsiębiorstwa, w tym przede wszystkim pracowników⁷, kontrahentów i podmiotów współpracujących z przedsiębiorcą.

Z pewnością takiej regulacji w polskim prawie brakuje, trafnie zdiagnozowano występujący na wielu płaszczyznach problem. Zasadniczą zaletą proponowanych rozwiązań jest ich kompleksowość. Dostrzeżono, że nie wystarczy rozwiązać problem na płaszczyźnie prawa cywilnego, wprowadzając kolejną instytucję do prawa spadkowego, ale że realizacja założonych celów wymaga spojrzenia dużo szerszego – wychodząc od regulacji cywilnoprawnych, poprzez prawo pracy, aż do zagadnień administracyjnoprawnych i podatkowych. Rozwiązania w zakresie prawa cywilnego byłyby dalece niewystarczające bez regulacji administracyjnoprawnych (pozwalających na kontynuację działalności na podstawie przyznaných spadkodawcy koncesji, zezwoleń itd.) oraz podatkowych, pozwalających na przyjęcie ciągłości istnienia po-

---

7 Odnośnie śmierci pracownika, zob. E. Hofmańska, *Konsekwencje prawne śmierci pracownika*, Warszawa 2006, s. 15 i n.

datnika⁸. W innym wypadku cele stawiane przed regulacją nie byłyby w żaden sposób spełnione. Oczywiście jest, iż usunięcie barier w tym zakresie ma podstawowe znaczenie przede wszystkim dla przedsiębiorstw rodzinnych.

Z pewnością dalsze funkcjonowanie przedsiębiorstwa należy postrzegać też przez pryzmat zysków społecznych – zachowania miejsc pracy, terminowego regulowania należności cywilnoprawnych i publicznoprawnych, zachowania przedsiębiorstwa jako całości gospodarczej, stanowiącej dorobek często wielu lat życia przedsiębiorcy.

2. Konstrukcja zarządu sukcesyjnego

2.1. Zarząd sukcesyjny

Podstawowym pojęciem wprowadzonym do porządku prawnego, który jest jednocześnie centralną instytucją nowej regulacji, jest zarząd sukcesyjny. Zgodnie z art. 7 projektu obejmuje on zobowiązanie do prowadzenia przedsiębiorstwa w spadku oraz umocowanie do czynności sądowych i pozasądowych związanych z prowadzeniem przedsiębiorstwa w spadku. Zarząd sukcesyjny jest wykonywany przez zarządcę sukcesyjnego, działającego w imieniu własnym, ale na rachunek następców prawnych przedsiębiorcy i małżonka przedsiębiorcy, którym przysługuje udział w przedsiębiorstwie w spadku (art. 8 ust. 1 projektu). Tak więc przyjęto konstrukcję zastępstwa pośredniego, wprost nieuregulowaną w prawie polskim, i budzącą szereg wątpliwości doktrynalnych⁹. Podnieść należy w tym miejscu problem nieuregulowania w polskim prawie cywilnym takich instytucji, jak zastępstwo pośrednie, powiernictwo.

Pojęcie pierwotnego następcy prawnego przedsiębiorcy nie zostało skonstruowane precyzyjnie. Zgodnie z art. 3 pkt 7 projektu pierwotny następca prawny przedsiębiorcy to osoba, która zgodnie z prawomocnym postanowieniem o stwierdzeniu nabycia spadku albo przedmiotu zapisu windykacyjnego, albo zgodnie z aktem poświadczenia dziedziczenia nabyła przedsiębiorstwo w spadku na podstawie powołania do spadku z ustawy albo z testamentu albo na podstawie zapisu windykacyjnego¹⁰. Jednak projekt nie precyzuje, czy takim pierwotnym następcą jest każdy spadkobierca, który dziedziczy na podstawie powołania do spadku z ustawy, gdy w skład spadku wchodzi przedsiębiorstwo, nawet jeżeli jego udział wynosi np. 1/64. Tak należałoby jednak, biorąc pod uwagę brzmienie projektu, przyjąć. W większo-

8 Zob. S. Babiarz, *Następstwo prawne spadkobierców i zapisobierców zwykłych w prawie podatkowym*, Warszawa 2013; A. Mariański, *Prawa i obowiązki następców prawnych w prawie podatkowym*, Warszawa 2001.

9 Zob. też s. 9 uzasadnienia.

10 Por. P. Blajer, *Ustanowienie przez przedsiębiorcę zapisu windykacyjnego*, Warszawa 2016, s. 71 i n.; o zapisie windykacyjnym szerzej: P. Księżak, *Zapis windykacyjny*, Warszawa 2012, s. 115 i n.; J. Turłukowski, *Instytucja zapisu windykacyjnego w prawie polskim. Wybrane zagadnienia*, Warszawa 2014, s. 191 i n.

ści wypadków mamy do czynienia z dziedziczeniem udziału w przedsiębiorstwie (w tym wówczas, gdy przedsiębiorstwo jest przedmiotem współwłasności małżeńskiej). W takiej sytuacji pierwotny następca prawny otrzyma i tak udział w przedsiębiorstwie – a projekt nie daje tu żadnej podstawy do zróżnicowania, czy pierwotnym następcą prawnym przedsiębiorcy jest spadkobierca, którego udział w przedsiębiorstwie to 1/2 czy np. 1/128.

Małżonek przedsiębiorcy, gdy nie dziedziczy udziału w przedsiębiorstwie (np. na skutek zapisu windykacyjnego ustanowionego na rzecz innej osoby), nie jest pierwotnym następcą prawnym, ale jeżeli składniki przedsiębiorstwa stanowiły majątek wspólny małżonków, jest współwłaścicielem przedsiębiorstwa i ma w tym zakresie określone w projekcie uprawnienia (art. 3 pkt 5 projektu).

2.2. Powoływanie zarządcy sukcesyjnego

Zgodnie z projektem zarządcą sukcesyjnym będzie mogła zostać osoba fizyczna posiadająca pełną zdolność do czynności prawnych. Projekt wymaga również braku zakazu prowadzenia działalności gospodarczej (i zakazu pełnienia funkcji zarządcy sukcesyjnego) oraz niekaralności w określonym zakresie (art. 9 ust. 3 i 4 projektu).

Projekt przewiduje dwa sposoby powoływania zarządcy sukcesyjnego. Jednym i chyba tym, który winien być uznany za najbardziej pożądany, jest wyznaczenie przez samego przedsiębiorcę. Znacznym ułatwieniem jest możliwość powołania jako zarządcy sukcesyjnego prokurenta. Zgodnie z art. 11 ust. 3 projektu przedsiębiorca może powołać zarządcę sukcesyjnego w ten sposób, że udzielając prokury zastrzeże za zgodą prokurenta, iż z chwilą śmierci przedsiębiorcy wskazany prokurent stanie się zarządcą sukcesyjnym.

Po drugie, jeżeli przedsiębiorca nie powoła zarządcy sukcesyjnego, to uprawnienie do jego wyznaczenia po śmierci przedsiębiorcy będzie przysługiwało osobom wymienionym w projekcie (np. małżonkowi spadkodawcy za zgodą wszystkich spadkobierców). Uprawnienie to wygaśnie po upływie dwóch miesięcy od dnia śmierci przedsiębiorcy (art. 12 projektu). Powołanie zarządcy sukcesyjnego przez podmioty wymienione w art. 12 ust. 1 projektu wymaga uzyskania zgody wszystkich znanych danej osobie spadkobierców. Wymagana forma wyznaczenia zarządcy to akt notarialny. Brak jest w ustawie wskazania, w jakiej formie zgoda wymaganych osób ma być uzyskiwana, czy wystarczy oświadczenie osoby ustanawiającej zarząd, czy też wymagana będzie forma pisemna, forma aktu notarialnego. Zgodnie z art. 63 § 2 kc. jeżeli do ważności czynności prawnej wymagana jest forma szczególna, oświadczenie obejmujące zgodę osoby trzeciej powinno być złożone w tej samej formie. Należy zatem przyjąć, że zgoda pozostałych uprawnionych wymaga formy aktu notarialnego. A powoduje to znaczne komplikacje w praktyce.

Ale przede wszystkim w praktyce problemem może być porozumienie się pomiędzy następcami. Po pierwsze, w tej konstrukcji jakkolwiek spadkobierca ma możliwość zablokowania powołania zarządcy sukcesyjnego, po drugie, sukcesor

może być znany, ale z powodu braku informacji o miejscu jego pobytu kontakt z nim w celu osiągnięcia porozumienia będzie utrudniony. W takiej sytuacji również ustanowienie zarządu sukcesyjnego nie będzie wykonalne.

2.3. Wynagrodzenie zarządcy sukcesyjnego

Zgodnie z art. 15 projektu do wynagrodzenia zarządcy sukcesyjnego stosuje się odpowiednio przepisy kc. o zleceniu. Przyjąć więc należy, iż zasadą jest pełnienie funkcji zarządcy sukcesyjnego odpłatnie. Można umówić się inaczej – stroną takiej umowy będą spadkobiercy, ewentualnie sam przedsiębiorca, gdy udzielając prokury jednocześnie wyznacza prokurenta jako zarządcę sukcesyjnego. W przypadku, gdy zarządcą sukcesyjnym będzie spadkobierca (np. małżonek spadkodawcy), z pewnością regułą będzie rezygnacja z wynagrodzenia. Natomiast jeżeli zarządca sukcesyjny powołany zostanie przez następców spoza swojego grona lub przez spadkodawcę spoza grona spadkobierców, jego wynagrodzenie winna regulować odrębna umowa, aby precyzyjnie określić zasady wynagradzania.

Uregulowanie wynagrodzenia jest w projekcie zbyt enigmatyczne. W przypadku prowadzenia przedsiębiorstwa zarządca sukcesyjny winien mieć np. prawo do wynagrodzenia comiesięcznego, zaś jeżeli nic innego nie będzie uregulowane, to obowiązuje art. 744 kc., tj. w razie odpłatnego zlecenia wynagrodzenie należy się przyjmującemu dopiero po wykonaniu zlecenia, chyba że co innego wynika z umowy lub z przepisów szczególnych. Dotyczy to szczególnie sytuacji, w których mamy do czynienia z zarządem długotrwałym, np. nad majątkiem małoletniego. Ustawodawca winien uzupełnić zapisy projektu o możliwość zawarcia umowy o zarząd sukcesyjny, która byłaby podstawą do określenia m.in. kwestii wynagrodzenia zastępcy sukcesyjnego. Ściśle rzecz biorąc, projekt powinien określać, kto jest upoważniony do zawarcia takiej umowy (gdyż w obecnej regulacji taka umowa winna być zawarta ze wszystkimi spadkobiercami).

2.4. Odwołanie i rezygnacja zarządcy sukcesyjnego

Zarządca sukcesyjny może być odwołany w każdym czasie. Odwołanie za życia przedsiębiorcy wymaga formy pisemnej. Po jego śmierci krąg osób, które mogą odwołać zarządcę sukcesyjnego jest znaczny. Zgodnie z art. 18 ust. 2 projektu, po śmierci spadkodawcy zarządca sukcesyjny może zostać odwołany przez:

- następcę prawnego przedsiębiorcy, któremu przysługuje udział w przedsiębiorstwie w spadku;
- małżonka przedsiębiorcy, o ile przysługuje mu udział w przedsiębiorstwie w spadku;
- osobę, która powołała zarządcę sukcesyjnego, za zgodą osób uprawnionych do wyrażenia zgody na powołanie zarządcy sukcesyjnego zgodnie z art. 12 ust. 1 projektu;

- osobę, która była uprawniona do powołania zarządcy sukcesyjnego po śmierci przedsiębiorcy, za zgodą osób uprawnionych do wyrażenia zgody na powołanie zarządcy sukcesyjnego zgodnie z art. 12 ust. 1 projektu.

Odwołanie zarządcy sukcesyjnego po śmierci spadkodawcy wymaga formy aktu notarialnego. Podobnie jak przy powołaniu zarządcy sukcesyjnego nie jest rozstrzygnięta kwestia formy zgody na odwołanie.

W szczególnych przypadkach, gdy zarządca sukcesyjny rażąco narusza swoje obowiązki, może on zostać odwołany przez sąd. Nie doprecyzowano, kto może wnioskować do sądu o odwołanie zarządcy, czy tylko następcy prawni przedsiębiorcy, ale czy także wierzyciele przedsiębiorstwa? Może to okazać się zasadne, w przypadku gdy zarządca sukcesyjny działa z pokrzywdzeniem wierzycieli, celowo doprowadzając do niskiej dochodowości przedsiębiorstwa, za aprobatą następców prawnych.

2.5. Okres trwania zarządu sukcesyjnego

Zarząd sukcesyjny powoływany jest na określony czas. W założeniach ma umożliwić spadkobiercom uregulowanie spraw związanych ze spadkobranie (stwierdzenie nabycia spadku lub poświadczenie dziedziczenia, dział spadku), zapewniając jednocześnie ciągłość funkcjonowania przedsiębiorstwa. Zgodnie z projektem maksymalny czas trwania zarządu sukcesyjnego to dwa lata (art. 20 ust. 1 pkt 8 projektu), jednak sąd z ważnych przyczyn będzie mógł ten okres przedłużyć maksymalnie do 5 lat od dnia śmierci przedsiębiorcy (art. 20 ust. 2 projektu). Jest to więc instytucja czasowa. Jednak w szczególnych przypadkach – np. osób małoletnich, rozważyć należałoby możliwość przedłużenia zarządu sukcesyjnego do czasu osiągnięcia pełnoletności przez spadkobierców (spadkobiercę).

2.6. Zakres uprawnień zarządcy sukcesyjnego

Zakres samodzielnych uprawnień zarządcy sukcesyjnego został ograniczony do czynności zwykłego zarządu w sprawach wynikających z prowadzenia przedsiębiorstwa w spadku (art. 14 ust. 1 projektu). Czynności przekraczające ten zakres wymagają dodatkowo zgody wszystkich następców prawnych przedsiębiorcy oraz małżonka przedsiębiorcy, którym przysługuje udział w przedsiębiorstwie w spadku. W przypadku braku takiej zgody – bez względu na przyczynę, np. brak zgody wynikać może z problemów komunikacyjnych – za zezwoleniem sądu.

Różnice w stosunku do prokury są znaczne. Zarząd sukcesyjny obejmuje nie tylko umocowanie do czynności sądowych i pozasądowych związanych z prowadzeniem przedsiębiorstwa w spadku, ale również zobowiązanie do prowadzenia przedsiębiorstwa w spadku.

Działanie zarządu sukcesyjnego ograniczone jest koniecznością uzyskiwania zgody na czynności przekraczające zakres zwykłego zarządu przedsiębiorstwem. Jednocześnie zgodnie z art. 8 ust. 2 projektu, nie można ograniczyć zarządu sukcesyjnego ze skutkiem wobec osób trzecich. Precyzyjnie należy wskazać, czy niemożność

ograniczenia odnosi się do czynności przekraczających zwykły zarząd. W praktyce z pewnością pojawi się problem, np. przy przedłużaniu kredytu, itd. Banki będą żądały zgody wszystkich spadkobierców, kierując się często nadmiernie rozumianym bezpieczeństwem banku, uznając, iż każde zaciągnięcie zobowiązania kredytowego jest przekroczeniem zwykłego zarządu. Znakomicie utrudni to kontynuowanie prowadzenia działalności gospodarczej. Do rozważenia jest więc zwiększenie kompetencji zarządcy sukcesyjnego, ze względu na konieczność zapewnienia sprawnego funkcjonowania przedsiębiorstwa w spadku, co jest jednym z celów projektu.

2.7. Udział spadkobierców w zyskach

Zgodnie z art. 17 ust. 1 Projektu, następcą prawnym przedsiębiorcy i małżonek przedsiębiorcy mają prawo do udziału w zyskach i uczestniczą w stratach wynikających z prowadzenia przedsiębiorstwa w spadku, w takim stosunku, w jakim przysługuje im udział w przedsiębiorstwie w spadku. W myśl ust. 3 tego artykułu następcy prawni przedsiębiorcy i małżonek przedsiębiorcy mogą żądać podziału i wypłaty zysku pomniejszonego o należności publicznoprawne i niepokryte straty z poprzednich miesięcy z końcem każdego miesiąca kalendarzowego za miesiąc poprzedni.

Projekt w tym zakresie jest nierealistyczny. Wypłata zysku comiesięcznego w przypadku działalności gospodarczej praktycznie nie jest możliwa. Oczywiście jest do przewidzenia w przypadku działalności bardzo dochodowej, ale możliwość obliczenia zysku za miesiąc w przypadku działalności gospodarczej osiągającej przeciętne wyniki jest co najmniej złudna. Wielu polskich przedsiębiorców rozlicza się z *fiskusem* co kwartał. W takim wypadku należałoby zmienić zasady księgowości, co w trakcie roku podatkowego może nie być możliwe¹¹.

Poza tym nie jest jasne, w jaki sposób spadkobiercy mieliby żądać wypłaty takiego udziału w zysku – z pewnością pozwanie przedsiębiorstwa w spadku przez spadkobierców o wypłatę zysku nie jest dopuszczalne, zaś odpowiedzialność w tym zakresie zarządcy sukcesyjnego raczej uznać należy za wątpliwą. Intencja ustawodawcy jest jasna, jednak w praktyce przepis ten jest nie do zastosowania, chyba że następcy uregulują to zagadnienie w umowie z zastępcą sukcesyjnym oraz obciążą go sankcjami za niewykonanie zobowiązania w tym zakresie.

2.8. Wielość przedsiębiorstw

Zgodnie z projektem, w jednym czasie może być powołany tylko jeden zarządca sukcesyjny (art. 9 projektu). Projekt posługuje się pojęciem przedsiębiorstwa z art. 55³ kc. Przedsiębiorstwo zgodnie z regulacją kodeksową jest to zorganizowana jednostka gospodarcza służąca do realizacji konkretnych zadań. Jednak pojęcie to nie jest równoznaczne z pojęciem działalności gospodarczej. Przedsiębiorca może mieć

11 Por. Opinia Rady Legislacyjnej: *Być może należałoby rozważyć wydłużenie go na przykład do kwartału, tak żeby zbliżyć to uregulowanie do już obecnie funkcjonującego w art. 868 § 2 kc., w większym stopniu zabezpieczając udział uprawnionych w stratach*, s. 3.

różne przedsiębiorstwa służące do prowadzenia działalności gospodarczej i w praktyce tak się często zdarza, np. jedna osoba jest właścicielem hotelu i zakładu lakierniczego. Z pewnością będą to dwa odrębne przedsiębiorstwa w rozumieniu kc., o różnej specyfice. W takiej sytuacji zasadne jest uwzględnienie możliwości powołania dwóch zarządców sukcesyjnych – odrębnych dla każdego rodzaju działalności – lub też wyrażne stwierdzenie, iż nawet w przypadku prowadzenia przez przedsiębiorcę kilku przedsiębiorstw, zarządca sukcesyjny jest uprawniony do zarządzania całością działalności gospodarczej zmarłego przedsiębiorcy.

3. Wnioski

Ustawę o zarządzie sukcesyjnym przedsiębiorstwem osoby fizycznej uznać należy za bardzo potrzebną w polskim porządku prawnym. Pozytywnie ocenić trzeba proponowane kompleksowe rozwiązanie sukcesji przedsiębiorstwa. Słuszną drogą jest połączenie konstrukcji cywilnoprawnych z szeregiem rozwiązań podatkowych i administracyjnych, ułatwiających następcom przejęcie przedsiębiorstwa spadkodawcy. Obecnie polski system prawa spadkowego nie jest w stanie zapewnić integralności przedsiębiorstwa po śmierci przedsiębiorcy. Brak jest mechanizmów pozwalających na bezproblemową sukcesję przez spadkobiercę (spadkobierców) przedsiębiorstwa rozumianego nie tylko jako pewna masa majątkowa, ale cały zestaw praw i obowiązków nie tylko cywilnoprawnych, ale też administracyjnoprawnych itd. Ustawa ma pewne mankamenty, jednak z pewnością należy w pełni pozytywnie wypowiedzieć się o zasadniczych założeniach projektu, a więc o wprowadzeniu rozwiązań pozwalających na bezkolizyjną sukcesję przedsiębiorstwa.

Zarząd sukcesyjny jest to stan tymczasowy. Natomiast w polskim prawie nadal brakuje rozwiązań bardziej trwałych, zabezpieczających masę spadkową w postaci przedsiębiorstwa przed sporami spadkobierców. Wymóg zgody wszystkich spadkobierców ma swoje uzasadnienie, konstrukcja jest z pewnością przydatna i potrzebna, jednak praktyka wymaga przyznania odpowiednich instrumentów spadkodawcy, za pomocą których może zabezpieczyć się przed działaniami spadkobierców, niezgodnymi z jego wolą w sposób trwały. Potrzebne są z pewnością dalsze rozwiązania zwiększające swobodę testowania i umożliwiające przedsiębiorcy, również w przypadku innych mas majątkowych jak przedsiębiorstwo (akcje, udziały w spółkach), sukcesję z jednej strony zabezpieczającą przed sporami między spadkobiercami, a z drugiej zapewniającą realizację woli spadkodawcy, którą często jest zachowanie dzieła jego życia w stanie niepodzielonym i zapewnienie jego dalszego niezakłóconego rozwoju.

BIBLIOGRAFIA

- Babiarz S., Następstwo prawne spadkobierców i zapisobierców zwykłych w prawie podatkowym, Warszawa 2013.
- Błajer P., Ustanowienie przez przedsiębiorcę zapisu windykacyjnego, Warszawa 2016.
- Hofmańska E., Konsekwencje prawne śmierci pracownika, Warszawa 2006.
- Księżak P., Zapis windykacyjny, Warszawa 2012.
- Mariański A., Prawa i obowiązki następców prawnych w prawie podatkowym, Warszawa 2001.
- Opinia Rady Legislacyjnej z dnia 22 września 2017 r. o projekcie ustawy o zarządzie sukcesyjnym przedsiębiorstwem osoby fizycznej, nr RL-0303-31/17, <https://radalegisacyjna.gov.pl/dokumenty/opinia-z-22-wrzesnia-2017-r-o-projekcie-ustawy-o-zarzadzcie-sukcesyjnym-przedsiębiorstwem> (data dostępu: 17.10.2017 r.).
- Osajda K., Ustanowienie spadkobiercy w testamencie w systemach prawnych common law i civil law, Warszawa 2009.
- Turłukowski J., Instytucja zapisu windykacyjnego w prawie polskim. Wybrane zagadnienia, Warszawa 2014.

